

**İBTİDAİ TƏHSİLİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ
ACTUAL PROBLEMS OF PRIMARY EDUCATION
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

UOT 378:371.12

İsmət Məmməd qızı Məmmədova
*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
İbtidai təhsilin pedaqogikası kafedrasının dosenti*
<https://orcid.org/0009-0002-8733-5788>
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(3\).100-103](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(3).100-103)
E-mail: ismetmemmedova49@mail.ru

**İBTİDAİ SİNİF MÜƏLLİMİNİN TƏRBİYYƏVİ FƏALİYYƏTƏ HAZIRLANMASININ
PEDAQOJİ PROBLEMLƏRİ**

Исмет Мамед гызы Мамедова
*доцент кафедры Педагогики начального образования
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета*

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ
КЛАССОВ К ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Ismat Mammad Mammadova
*associate professor of the department of Pedagogy of primary education at
Azerbaijan State Pedagogical University*

**PEDAGOGICAL PROBLEMS OF PRIMARY SCHOOL TEACHER TRAINING
FOR EDUCATIONAL ACTIVITIES**

Xülasə. İnsanın hər hansı bir işi yerinə yetirməyə hazırlanmasının səmərəliliyi əsasən onun bu vəzifəni yerinə yetirməyə hazır olma dərəcəsi və bir şəxsiyyət kimi güclü xarakterindən asılıdır. Güclü xarakteriniz və hərəkət etmək üçün motivasiyanız varsa, hazırlıq prosesini təşkil etmək daha asan olur. Eyni zamanda, uğurlu fəaliyyət üçün ilkin şərt kimi hazırlıq uzunmüddətli və strukturlaşdırılmış peşə fəaliyyəti, o cümlədən təhsil fəaliyyətinə müsbət münasibət, peşəkar fəaliyyətin tələblərinə cavab verən şəxsi keyfiyyətlər, pedaqoji qabiliyyətlər, fəaliyyətə hazır olmaq motivləri, habelə mühüm bilik, bacarıq və bacarıqlardır.

Açar sözlər: *şəxsiyyət, bilik, bacarıq, ədalət, səmimiyyət*

Abstract. The effectiveness of preparing a person for any work depends largely on the level of his readiness for this work and his strong character as a person. If there is a strong character and motives for readiness for activity, it becomes easier to organize the preparation process. In this case, preparation becomes a prerequisite for successful activity, as a prerequisite for long-term and certain structure of professional activity, as well as a positive attitude to educational activity, personal qualities corresponding to the requirements of professional activity, pedagogical abilities, motives for readiness for activity, as well as important knowledge, skills and habits.

Key words: *personality, knowledge, skill, fairness, sincerity*

Аннотация. Эффективность подготовки человека к выполнению какой-либо задачи во многом зависит от степени его готовности к выполнению этой задачи и от его сильного характера как личности. Если у вас сильный характер и мотивация к действию, организовать процесс подготовки становится проще. При этом подготовка, как предпосылка успешной деятельности, представляет собой длительную и структурированную профессиональную деятельность, а также положительное отношение к учебной деятельности, личностные качества, соответствующие требованиям профессиональной

деятельности, педагогические способности, мотивы готовности к деятельности, а также важные знания, умения и навыки.

Ключевые слова: личность, знания, мастерство, справедливость, искренность

Şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında ictimai hadisə kimi tərbiyənin və tərbiyəvi fəaliyyətin əhəmiyyəti təhlilinə əsasən deyə bilərik ki, dövlətin iqtisadi quruluşundan maddi texniki bazasından asılı olmayaraq, Azərbaycanda bütövlüklə insanların xüsusilə gənc və böyüyən nəsillərin tərbiyəsi bütün tarixi dövrlərdə yüksək səviyyədə dəyərləndirilmiş diqqət mərkəzində olmuşdur.

Müəllimin tərbiyə işinə hazır olmasını bir qayda olaraq alimlər müəllim şəxsiyyətinin inkişafı və fasiləsiz peşə hazırlığı çərçivəsində öyrənmişlər. Pedaqoji-psixoloji ədəbiyyatın və elmi-tədqiqat işlərinin təhlili bizə bir sahəni problem qismində araşdırmağa sövq etdi.

Tədqiqatçıların fikrincə, müəllim hazırlığında fasiləsizlik və varislik təhsil sisteminin, hər bir sonrakı pilləsinə məqsəd məzmun və təşkilat formalarının varisliyi vasitəsi ilə ötürülür.

Beləliklə, ibtidai sinif müəlliminin peşə hazırlığı ilə bağlı olan bu konsepsiyalardan bizim tədqiqatımız üçün aşağıdakı müddəaları vacib hesab etmək olar.

1. İbtidai sinif müəlliminin peşə fəaliyyətində şəxsiyyət mövqeyinin əsas yer tutması.

2. İbtidai sinif müəlliminin peşə fəaliyyətində nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdətinin reallaşdırılması.

3. Tərbiyə işinin ibtidai sinif müəlliminin peşəkarlığına istinad edilməsi.

4. İbtidai sinif müəlliminin şəxsiyyət kimi özünüinkişafı və özünütəkmilləşdirilməsi, fərdi yaradıcılığını reallaşdırılması üçün hərtərəfli şərait yaradılması.

5. Fasiləsiz pedaqoji təhsil ideyasının həyata keçirilməsi [1, s. 91].

Bu müddəaların hər birini qanunauyğun hesab etmək olar. Lakin bu gün Azərbaycanın Avropa təhsil sisteminə integrasiyası, yeni ictimai-iqtisadi şərait universitet tələbələri və gələcək müəllimlərin təhsil müəssisələrində tərbiyə işinin aparılmasına hazırlığı probleminə və ibtidai sinif müəlliminin şəxsiyyətinə yeni, daha mütərəqqi mövqedən yanaşmağı tələb edir.

Müəllimin tərbiyəvi fəaliyyətə hazırlanmasının qiymətləndirilməsində fərqli münasibətin olduğunu nəzərə alaraq bu fikrə iki əsas yanaşmanı qeyd etmək olar:

1. tərbiyəvi fəaliyyətə hazırlanma;
2. şəxsiyyət kimi formalaşdırma.

Tərbiyəvi fəaliyyətə hazırlanma dedikdə, müəllimin bu fəaliyyətə başlamağa hazır olması və psixi proseslərin boş verdiyi şərait nəzərdə tutulur. Bu yanaşmada hazırlanmanın müəllimin daxilən bu prosesə hazır olma hissi ilə şərtləndiyi nəzərə çarpır. Hazır olma hissi ilə tələbatlar və motivlərin əsasında tərbiyəvi fəaliyyətdə məqsədin müəyyənləşdirilməsindən başlayır.

Fəaliyyətə hazır olma hissi tələbatlar və motivlərin əsasında məqsədin müəyyənləşdirilməsindən, yaxud insanın qarşısında duran vəzifələrin dərk etməsindən başlanır. Bundan sonra insan qarşıdakı fəaliyyət üçün plan, sxem və s. hazırlayır, ayrı-ayrı hissələrin hazırlığı ilə məşğul olur. Ümumiyyətlə, fəaliyyətə hazır olmaq, onun təşkili və qorunub saxlanılmasında şəxsiyyətin keyfiyyətləri həlledici rol oynayır.

Beləliklə, fəaliyyətə hazır olmanın funksional istiqamətini öyrənən alimlər belə hesab edirlər ki, şəxsiyyətin bu və ya digər fəaliyyətə hazırlanması onun bu fəaliyyətə hərtərəfli hazır olması ilə şərtlənir.

Müəllimin şəxsiyyət kimi hazırlanmasına üstünlük verən alimlər onun fəaliyyətinin səmərəli olmasını təmin edən şəxsi təhsilin vacibliyini ön plana çəkirlər.

Pedaqoqların fikrincə şəxsiyyət kimi hazırlanma müəllimin interaktiv keyfiyyətlərinin – bilik, bacarıq, vərdislər konkret hərəkətlərə maraq və həvəsin göstərilməsi və bu kimi keyfiyyətlərin məcmusu kimi başa düşülür. Hazır olma öz əməyini təşkil edə bilmək, inkişaf perspektivlərini görmək və müstəqil işləmək bacarıqlarını özündə birləşdirir.

Hazır olmanı təhsilli olmaq, təlim görmək, başqa sözlə, şəxsiyyətin vacib bilikləri fəal surətdə, uğurla mənimsəməsi, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsi kimi izah edirlər.

Şəxsiyyət qarşısında qoyduğu məqsədə çatmaq üçün bütün vacib olan məlumatları toplayıb fəaliyyət planı hazırlayır və mövcud real şəraiti təhlil edir.

Bir çox müəllimlər qeyd edirlər ki, insanın hər hansı bir işə hazırlanmasının səmərəliliyi onun bu işə hazır olma səviyyəsindən bir şəxsiyyət kimi möhkəm xarakterli olmasından çox ası-

lıdır. Əgər möhkəm xarakter və fəaliyyətə hazır olma motivləri varsa, hazırlanma prosesini təşkil etmək asanlaşır. Bu halda hazırlanma uğurlu fəaliyyətin ilkin şərti kimi uzunmüddətli və müəyyən struktura peşə fəaliyyətinə eyni zamanda tərbiyəvi fəaliyyətə müsbət münasibətə, peşə fəaliyyətinin tələblərinə uyğun şəxsi keyfiyyətlərə, pedaqoji qabiliyyətlərə, fəaliyyətə hazır olma motivlərinə, eləcə də, vacib bilik, bacarıq və vərdislərə malik olur.

Peşəkarlıq komponentinin peşəkarlıq meyarları tərbiyə işinin nəzəri əsaslarını, tərbiyə işinin metodikasını müxtəlif növ təhsil müəssisələrində tərbiyə prosesinin təşkilinə müasir yanaşmaları, şəxsiyyətin inkişafının psixoloji və pedaqoji əsaslarını, uşaq fiziologiya və psixologiyasını bilmək.

Peşəkarlıq meyarlarına qnostik, layihələşdirici, konstruktiv, təşkilatçılıq, kommunikativ bacarıqları özündə birləşdirən pedaqoji bacarıqlar da aiddir.

Qnostik bacarıqlara – peşə mədəniyyətini yüksəltmək: peşəkarlıq qabiliyyətinin artırılması üçün planlar hazırlamaq, şəxsi əməyin nəticələrini təhlil etmək, həmkarlarının təcrübəsini öyrənmək, yenilik axtarmaq, yaradıcılıq üsullarına yiyələnmək kimi əlamətlər aiddir [5, s. 73].

Layihələşdirici bacarıqlara tərbiyə işinin məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirmək, sinfin tərbiyə sistemini modelləşdirmək, tərbiyə işinin planını hazırlamaq və həyata keçirmək, sinifdən xaric tədbirlərin proqramını tərtib etmək və həyata keçirmək kimi əlamətlər aiddir.

Konstruktiv bacarıqlara tərbiyə işinin forma və üsullarını seçmək, hər bir kollektivin möhkəmliyi üçün uşağın mövqeyini yüksəltmək, tərbiyə işi aparmaq və bu kimi digər əlamətlər aiddir.

Təşkilatçılıq bacarıqlarına qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün şagirdlərin və özünün fəaliyyətini təşkil etmək keçirilmiş tərbiyəvi tədbiri təhlil etmək, məktəblinin tərbiyəlilik səviyyəsini öyrənmək hər bir şagirdin, qrupun pedaqoji-psixoloji xasiyyətnaməsini hazırlamaq, zəmanət vermək kimi bacarıqlar aiddir.

Kommunikativ bacarıqlara – özünə və ünsiyyətdə olduğu həmkarına müsbət münasibət, empatik anlaşma ünsiyyət zamanı həmkarının hisslərini, vəziyyətini, baxışlarını başa düşmək, müəllim-şagird, müəllim-sinif kollektivi əlaqələrini yaratmaq, ünsiyyət nəticələrini təhlil et-

mək, ünsiyyət nəticəsində gözlənilənlər haqqında məlumat verə bilmək və s. aiddir.

Şəxsiyyət komponentinin şəxsiyyət meyarları bunlardır: müəllim şəxsiyyətinin vacib peşə keyfiyyətləri (pedaqoji məqsəd, intuisiya, nikbinlik, refleksiya, uzaqgörənlik və s. əlamətlərlə ifadə olunur), müəllim şəxsiyyətinin istiqamətlənməsi (müəllimlik peşəsinə məhəbbət, işə vicdanlı münasibət, məsuliyyət, tərbiyəvi fəaliyyətdə yaradıcılıq və s. əlamətlər), müəllim şəxsiyyətinin xarakteri (pedaqoji takt, ünsiyyət qabiliyyəti, təmkinlik, tələbkarlıq, ədalətlik, dözümlülük, səmimilik, həyatsevərlik, yumor hissi və s. əlamətlər), müəllimin peşə qabiliyyətləri (inkişaf etmiş, təxəyyül, emosional, iradi keyfiyyətlər, məqsədyönlü yaddaş, inamlı-ifadəli nitq və digər bu kimi əlamətlərdə özünü göstərir) [2, s. 327].

Həyat məktəbi ən yaxşı tərbiyə məktəbidir. Bünövrə olmaq etibarilə tərbiyəçilərdən tərbiyəvi fəaliyyət tələb edir. Tərbiyəçilərin insanların ictimai və əmək həyatı ilə geniş və hərtərəfli məlumatlanırlar. Tərbiyəçilərin real münasibətlərə, ictimai fəaliyyətin müxtəlif növlərinə sövq etməyi tərbiyənin həyatla əlaqə formasını həyata keçirtmək ibtidai sinif müəllimlərinin tərbiyə və fəaliyyətində müstəsna rolu vardır.

Bu məsələlərin həllində hər bir insanın və cəmiyyətin həyatında əməyin rolunu şagirdlərə başa salmaq, anlatmaq əmək fəaliyyətində şəxsi və ictimai maraqları birləşdirmək, cəmiyyətin tələbatına, arzusuna uyğun müvafiq peşə seçmək, həmcinin ictimai əmlaka təbii sərvətlərə qayğı münasibət bəsləmək ibtidai sinif müəllimlərinin tərbiyəvi fəaliyyətə hazırlanmasının əsası kimi başa düşülür.

İbtidai sinif müəlliminin tərbiyəvi fəaliyyətə hazırlanmasının tərbiyəvi təsirləri vəhdəti, məktəblərin ailə və ictimaiyyətin qüvvələrini birləşdirmək kimi başa düşülür. O, tələb edir ki, bütün iştirakçılar tərbiyə işində birgə iştirak edərək tərbiyəçilərə razılaşdırılmış vahid tələblər verilməsini təşkil etsinlər.

Təhsilənlərin şəxsiyyəti ailənin, yoldaşların, ətrafdan yaşlı adamların, ictimai təşkilatların şagird təşkilatlarının təsiri altında formalaşır. Şəxsiyyət formalaşmasında ailənin böyük təsiri rolu var. Ailə ilə əlaqələri möhkəmləndirmək tərbiyə məsələlərinin həll edən zaman ona istinad etmək lazımdır.

Tərbiyə prosesinin məzmunu altında təhsilənlərin yiyələncəkləri biliklər, bacarıqlar,

vərdislər, baxışlar və əqidələr sistemi, şəxsiyyət əlamətləri və keyfiyyəti, möhkəm davranış vərdisləri başa düşülür.

Yaxşı, düzgün təşkil olunmuş tərbiyə insanı vətəndaş, işçi, ailə başçısı olmağa hazırlayır. Amma bu keyfiyyətlərin formalaşmasında ibtidai məktəb və ibtidai sinif müəllimi əsaslı özüdür.

Yetişən nəsli həyata hazırlamaq lazımdır. Cəmiyyətdə köklü yenidənqurma getdiyi indiki müasir dövrdə tərbiyə haqqında konkret proqram tərtib etmək və tərbiyəçilərə hazır resept vermək çətinidir. Yetişən nəsli mükəmməl həyata hazırlamaq lazımdır. İbtidai məktəbdə ibtidai sinif müəllimlərinin tərbiyəvi fəaliyyəti hazırlanmasının tərbiyənin məzmununun əsasını hərtərəfli əsasını hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşdırmaq prinsipinin təşkili durur, əsası qoyulur. Obyektiv faktorlar tərbiyə şəraitində özünün göstərir.

Başlıca nəticələr ondan ibarətdir ki, tərbiyə prosesi müxtəlif mərhələlərdən keçərək o zaman effektiv olur ki, biliklər, əqidələr, hisslər praktik fəaliyyətlə birləşsin və qovuşsun. Burada mək-

təblilərin elmi mədəniyyət, incəsənət sahələrində və cəmiyyətin yenidənqurulmasında tərbiyə alanlar tərəfindən norma və qaydaları şüurlu dərk edərək, dünyagörüşlərinin həyata baxışlarının formalaşmasına tam diqqət yetirərək tərbiyəvi fəaliyyətə yiyələnməsini nəticə olaraq müsbət qiymətləndirilməsini təmin etsinlər.

Bu gün Azərbaycanın Avropa təhsil sisteminə inteqrasiyası yeni ictimai-iqtisadi şərait universitet tələbələri və gələcək müəllimlərin təhsil müəssisələrinin də tərbiyə işinin aparılmasına hazırlığı probleminə və ibtidai sinif müəlliminin şəxsiyyətinə yeni daha mütərəqqi yanaşmağı tələb edir.

Problemin aktuallığı. Göründüyü kimi müasir dövr üçün bu mövzuda qeyd olunmuş pedaqoji problemlərin həlli aktuallıq kəsb edir.

Problemin yeniliyi. İbtidai siniflərdə müəllimlərin tərbiyəvi fəaliyyətə hazırlanmasında pedaqoji problemlərinə həsr olunub.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Doktorant dissertantlarda, həmçinin magistrantlarda maraq doğuracaqdır.

Ədəbiyyat

1. Paşayev, Ə.X. Pedaqogika: Dərs vəsaiti / Ə.X. Paşayev. F.A. Rüstəmov, – Bakı: Nurlan, - 2007. – 178 s.
2. Rüstəmov, F.A. Pedaqogika tarixi: Dərs vəsaiti. – Bakı: Nurlan, - 2006. - 750 s.
3. Mirzəyeva, F. Pedaqoji ustalığın əsasları: Dərs vəsaiti. / X. Rüstəmov, F. Mirzəyeva. – Bakı: Nurlan, - 2014, - 121 s.
4. Quliyev, S. Müəllim ixtisasına giriş: Dərs vəsaiti. / M. İsmixanov, S. Quliyev. – Bakı: Elm və təhsil, - 2015, - 153 s.
5. Abdullayev, A. İbtidai təhsilin pedaqogikası: Dərs vəsaiti. / S. Abdullayeva, A. Abdullayev. – Bakı: Elm və təhsil, - 2016, - 108 s.
6. Qasımova, L. Pedaqogika: Dərs vəsaiti. / L. Qasımova. R. Mahmudova, – Bakı: Nurlan, - 2008, - 232 s.

Redaksiyaya daxil olub: 27.05.2025